

Мусієвський В.Є.
здобувач Львівського університету
бізнесу та права

СУДОВА ПРАКТИКА ЯК ОСОБЛИВЕ ДЖЕРЕЛО ПРАВА ЗА НАЦІОНАЛЬНИМ ЗАКОНОДАВСТВОМ УКРАЇНИ

Питання судової правотворчості протягом століть займали увагу багатьох видатних дослідників, незалежно від того, якої думки вони дотримувалися з питань ідентифікації джерел права взагалі і судової практики як джерела права зокрема [1, с. 359].

Визначення поняття, сутності та значення судової практики давно становить предмет теоретичних досліджень у правовій науці. Так, у визначенні поняття «судова практика» в юридичній літературі немає єдиної думки. Відомий теоретик права С.С. Алексєєв розглядає юридичну практику як об'єктивований досвід індивідуально-правової діяльності компетентних органів, і поділяє її на три форми: поточну, прецедентну і керівну [2, с. 140].

Правова легалізація судової практики як джерела права відбулась із прийняттям Закону Про судоустрій та статус суддів [3]. Зокрема ч. 2 ст. 13 згаданого Закону визначає, що судові рішення, що набрали законної сили, є обов'язковими до виконання усіма органами державної влади, органами місцевого самоврядування їх посадовими та службовими особами, фізичними і юридичними особами, та їх об'єднаннями на всій території України.

Обов'язковість врахування (преюдиційність) судових рішень для інших судів визначається процесуальним законом. Позитивними в цьому напрямку слід визнати зміни внесені в гл. 3 розділу 5 Цивільного процесуального кодексу України [4], а саме запровадження в ст. 360-7 обов'язковості судових рішень Верховного Суду України, прийнятих за наслідками розгляду заяви про перегляд судового рішення з мотивів неоднакового застосування судом (судами) касаційної інстанції одних і тих самих норм матеріального права у подібних правовідносинах, для всіх суб'єктів владних повноважень, які застосовують у своїй діяльності нормативно-правовий акт, що містить зазначену норму права, та для всіх судів України, які зобов'язані привести свою судову практику у відповідність із рішенням Верховного Суду України. У даному аспекті слід відмітити, що судовий прецедент як такий (хоча і в досить специфічному вигляді) де-факто вже посідає певне місце в системі джерела національного права. Оскільки в ряді країн із високим рівнем правової культури судова практика є своєрідною «енциклопедією» однотипного застосування закону, не виключено, що закріплення на законодавчому рівні згаданої вище норми може визначити судовий прецедент як одне з офіційних джерел права в Україні.

У процесі узагальнення практики нижчестоящих судів на основі принципів права вищі судові органи своїми керівними роз'ясненнями, по суті, «долають»

недосконалість нормативного правового акту. Постанови пленумів вищих судів хоч і тимчасово, але заповнюють прогалини в законодавстві, вносять новий елемент у правове регулювання. Дані судові акти відрізняються достатньою визначеністю і містять положення нормативного характеру, що мають юридичну силу. Багато сформульованих судом правоположень є наслідком судової практики з вирішення спорів за аналогією закону і аналогією права, і згодом, як правило, знаходять закріплення в чинному законодавстві. Важко оцінити однозначно такого роду діяльність вищих судових органів, коли, з одного боку, вона суперечить принципу поділу влади, а з іншого - безумовно, диктується існуючими реаліями.

Найбільш доцільним, на наш погляд, вважається визначення поняття судової практики через визначення більш загального поняття юридичної практики, виробленого загальною теорією держави і права: юридична практика – це діяльність з видання (тлумачення, реалізації тощо) юридичних приписів, яка розглядається у єдності з накопиченим соціально-правовим досвідом.

Проблема неоднозначного розуміння судової практики підсилюється ще й тим, що роль і значення актів вищих судових інстанцій та практика їхнього застосування постійно змінюються. Так, ст. 32 Закону Про судоустрій і статус суддів до повноважень вищого спеціалізованого суду було віднесено аналіз судової статистики, вивчення та узагальнення судової практики, надання методичної допомоги судам нижчого рівня з метою однакового застосування норм Конституції та законів України у судовій практиці на основі її узагальнення та аналізу судової статистики; надання спеціалізованим судам нижчого рівня рекомендаційних роз'яснень з питань застосування законодавства щодо вирішення справ відповідної судової юрисдикції.

Таким чином, юридична і, відповідно, судова практика як одна з її різновидів, включає в себе дві основних складові:

1) юридичну діяльність, елементами змісту якої виступають її об'єкти, суб'єкти, учасники, юридичні дії, засоби і способи їх здійснення, результат, що дозволяє задовольнити індивідуальну або суспільну потребу;

2) соціально-правовий досвід, сформований на основі юридичної діяльності, елементами якого виступають правоположення, вироблені в ході багаторічної практики приписів загального характеру, які акумулюють соціально цінні та стабільні сторони конкретної юридичної діяльності.

Судова практика, таким чином, пов'язується з практичною діяльністю інститутів судової влади щодо прийняття рішень, що містять правові положення. Дана діяльність здійснюється в суворому процесуальному порядку і матеріалізується в офіційних письмових документах. Необхідно відзначити, що не всяке застосування судом правової норми є судовою практикою, а тільки те, що пов'язано з виробленням певного правоположення. У цьому сенсі судову практику слід розглядати як «стале положення», вироблене в результаті неодноразового застосування норми права в аналогічних справах, як певну форму правозастосовної діяльності.

Список використаних джерел:

1. Марченко М. Н. Источники права / М.Н. Марченко. – М. : Проспект, 2006. – 428 с.

2. Алексеев С. С. Теория права. — 2. изд., перераб. и доп. / С. С. Алексеев — М. :

БЕК, 1995. — 320с.

3. Про судоустрій і статус суддів : Закон України від 7 липня 2010 року N 2453-VI // Відомості Верховної Ради України від 22.10.2010 - 2010 р., № 41, / № 41-42; № 43; № 44-45 /, стор. 1468

4. Фурса С. Я., Фурса Є. І., Щербак С. В. Цивільний процесуальний кодекс України: науково-практ. коментар: у 2 т. / Світлана Ярославівна Фурса (заг.ред.) — К.: Видавець Фурса С.Я.; КНТ, 2007. — (Серія "Процесуальні науки"). Т. 1 : зі змінами та доп. станом на 10.04.2007 р. — К. : Видавець Фурса С.Я.; КНТ, 2007 — 915 с.